

Renata Sugier

VIII LO im. Zofii Nałkowskiej w Lublinie

Portrety powstańców styczniowych w opowiadaniach Stefana Żeromskiego „Echa leśne” i „Rozdzióbią nas kruki, wrony...” - (szkoła ponadgimnazjalna)

I Cele zajęć:

- czytanie ze zrozumieniem opowiadań Żeromskiego z odwołaniem do kontekstów historycznych,
- doskonalenie charakterystyki porównawczej połączonej z oceną postaw w aspekcie etycznym,
- określanie technik pisarskich i wskazywanie ich funkcji w tekście,
- odczytanie funkcji różnych środków stylistycznych.

II Przygotowanie się nauczyciela do lekcji.

Zajęcia warto zaplanować na 2 godziny lekcyjne. Nacisk należy położyć na analizę i interpretację poszczególnych fragmentów tekstu w kilkusobowych grupach uczniowskich. Warto przygotować reprodukcje dzieł Artura Grottgera (np. „Pożegnanie powstańca”, „Żałobne wieści”, „Na pobojuwisku”) i Maksymiliana Gierymskiego (np. „Patrol powstańczy- pikieta”, „Powstaniec z 1863”) oraz polecić uczniom, oprócz wcześniejszej lektury opowiadań, także lekturę historyczną np. „Powstanie styczniowe” S. Kieniewicza (Zeszyty Historyczne).

III Przebieg lekcji

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję krótką pogadanką, wprowadzając **kontekst historyczny**.

Warto wspomnieć, że służba w wojsku rosyjskim przed 1863 rokiem nie była napiętnowana i niegodna Polaka. Uboga szlachta masowo zgłaszała się do szkół oficerskich, gdyż groziła jej deklasacja, a profesja zawodowego wojskowego broniła przed nędzą i degradacją. Na Ukrainie z 410 tysięcy szlachty aż 340 tysiącom odebrano szlachectwo i zrównano z chłopami, co wiązało się np. z ciężarem 25-letniej służby wojskowej (tzw. „soldaty”). Dostając nominacją oficerską, otrzymywali „czyn”, co pozwalało utrzymać szlachectwo. Wielu z czasem uległo rusyfikacji (np. H. Rzewuski), ale pamiętać należy, że oficerami rosyjskimi byli np. Traugutt, Padlewski, Sierakowski, Dąbrowski. Wykonywali zawód żołnierza, gromadzili doświadczenia na wojnie krymskiej, sewastopolskiej czy na Kaukazie. Istniała też spiskowa organizacja oficerów, składająca się w 2/3 z Polaków. Wolność

utożsamiano z wojną powszechną. W powstaniu styczniowym brali udział również Rosjanie, Ukraińcy, Białorusini, z których 89 rozstrzelano, podobnie jak 669 Polaków.

2. Nauczyciel pyta o wrażenia uczniów po przeczytaniu 2 opowiadań Żeromskiego. Następnie prosi o **wyjaśnienie tytułów opowiadań** z odwołaniem do fragmentów tekstu.

a/ „**Echa leśne**” (1905 r.) – „Co pewien czas rozlegał się wśród stuku siekier jadowity trzask lecącego drzewa, szum i łomot obszaru jego gałęzi, potężny, głuchy grzmot upadku wielkiego pnia. Echo porywało ten głos i niosło w ciemnonocną dalekość wieść coraz głuchszą, o tym ciosie przejmujące zwiastowanie... Wszystek las łamał się i rozpadał, huczał wszystkimi drzewami świadectwo niezapomniane i żywym głosem z ciemności wzywał...” – Tytuł opowiadania przywołuje nie tylko odgłosy rąbania drzew, jak strzały w bitwie, ale także pytania o mogiłę i „spowiedź” generała carskiej armii- Rozłuckiego. Walczy z cieniem bratanka, jego honorem i patriotyzmem, nienawidzi go i podziwia. Skazał go na śmierć, chociaż nie było rozkazu, a głosy rozłożyły się 2:2; usprawiedliwia swoją decyzję poczuciem obowiązku i obawą o los kariery wojskowej. Żeromski wskazuje tu jedną z przyczyn upadku powstania styczniowego – brak jedności w rodzinie.

Na marginesie można dodać, że historia miesza się tu z fikcją – generał W. Ostrowski bezskutecznie próbował ratować przed śmiercią swojego siostrzeńca oskarżonego o zdradę (anonimowa mogiła 1863 r. we wsi Gozd na Kielecczyźnie).

b/”**Rozdzióbią nas kruki, wrony...**” (1896 r.) - „Wrony z wielką rozwagą, taktem, statkiem, cierpliwością i dyplomacją zbliżały się, przekrzywiając głowy i uważnie badając stan rzeczy. Szczególnie jedna zdradzała największy zasób energii, żądy odznaczenia się czy nienawiści. Było to może zresztą po prostu namiętne odczuwanie interesów własnego dzioba i żołądka, czyli, jak przywykliśmy mówić, odwagi...” Konwencja naturalistyczna w obrazie śmierci powstańca odgrywa bardzo ważną rolę. Ale tytuł to przede wszystkim cytaty z pieśni żołnierskiej, a kruki i wrony są oznakami lojalizmu, oportunisty, ugodowości; to metaforyczne znaki wrogów powstania styczniowego i symboliczna zgoda na niewolę. Cytat można interpretować jako sprzeciw wobec historycznej szkoły krakowskiej i wobec pozytywizmu.

3. Praca grupowa uczniów; charakterystyka porównawcza powstańców z uwzględnieniem życiorysu, wyglądu i zachowania bohaterów, opisu ich śmierci, konwencji literackiej i jej funkcji .

a/ **Jan Rozłucki – kapitan Rymwid** - ojciec, brat i stryj bohatera służyli w rosyjskiej armii; Jan ożenił się z Polką i miał syna; jako porucznik rosyjskiej armii, który uniknął rusyfikacji, uciekł do wojska powstańczego czyli zdezerterował. W liście wzywał stryja do walki za

